

Н. Б. Дем'яненко, канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ КОМПАРАТИВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

В статті аналізуються польські фразеологізми з компонентом порівняння в семантичному аспекті та робиться спроба знайти їх відповідники в українській мові.

***Ключові слова:** фразеологічна одиниця, компаративні фразеологізми, особливості семантики.*

Фразеологізми, що існують у мовному узусі як звичайне явище для носіїв мови, виражають думки і сподівання самих мовців, їх історію, побут, культуру, єднають покоління. Фразеологічні одиниці можна зустріти у різних структурно-функціональних стилях, а, отже, можемо говорити про їх багатofункціональність, проте найбільш яскраве вираження вони знаходять у живому мовленні, як в усній, так і в писемній його формі. Фразеологія – продукт художнього осмислення побутового й соціального доквілля. Фразеологічна компаративістика свідчить, по-перше, про широкий культурно обумовлений діапазон уявлень обох народів: і польського, і українського; по-друге, про склад одиниць, стрижневі компоненти яких занурені в культурно-образну систему, тому що людина свій внутрішній світ конструює подібно до зовнішньої картини світу. Джерелом фразеологічних порівнянь є сталі порівняння, оскільки вони мають типові риси (ознаки) фразеологізму, а саме – швидке відтворення та сталість [Огольцев 2008, 5].

Специфіка функціонування фразеологізмів обумовлена, як їх мовними властивостями, так і особливостями тих мовленнєвих умов, у які вони потрапляють. Більше того, на функціональні властивості фразеологічних одиниць впливають їх умотивованість або невмотивованість. Інколи ознака, що сформувала метафору, покладену в основу фразеологізму, не тільки не є осно-

вною для позначення певного явища чи поняття, а й узагалі не входить у його семантичну характеристику. Вирішальним у такому випадку є досвід лінгвокультурної спільноти, який і визначає певні асоціації тієї чи іншої лексеми.

Метою нашої розвідки було виявити та проаналізувати польські фразеологізми з компонентом порівняння в семантичному аспекті та знайти їх відповідники в українській мові. Фактичний матеріал був зібраний методом суцільної вибірки із лексикографічних джерел ("Słownik frazeologiczny języka polskiego" pod red. S. Skorupki; "Mały słownik frazeologiczny języka polskiego" pod red. S. Bąby, J. Libereka; "Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski a rosyjsko-polski" pod red. J. Luksina). Вивчення компаративних зворотів було у колі зацікавлень багатьох дослідників. Проблема виділення стійких порівнянь із загального складу фразеологічного фонду вперше була порушена у працях таких лінгвістів, як В.В. Виноградов, А.В. Кунін, А.Г. Назарян, І.І. Чернишова та ін., які у своїх загальних концепціях відводять порівняльним фразеологізмам окреме місце. У порівняльному аспекті досліджувались компаративні фразеологічні одиниці російської і французької мов (Огольцев В.М.), болгарської, сербської та словенської мов (Кабанова Н.М.), російської і чеської мов (Мокієнко В.М.), російської, української та сербохорватської мов (Кузнецова І.В.) тощо. І.І. Туранський торкається питання про компаративні фразеологічні одиниці, які виконують функцію посилення й пропонує класифікувати їх наступним чином: 1) структури, у яких основою для порівняння слугують фізичні властивості неживих предметів; 2) компаративні структури, в основі яких – порівняння із природними явищами; 3) структури, що включають назви представників фауни, коли підставою для порівняння служать найбільш типові риси, звички, спосіб життя фізичні якості, що домінують й 4) алюзії, пов'язані з біблійними, міфологічними сюжетами і з історичними особами [Туранський 1990, 90]. У нашому дослідженні ми використовуємо класифікацію К.К. Ніколаєвої, яка виділяє такі наступні тематичні групи лексики, що використовуються для порівняння у фразеологічних одиницях польської мови: 1) людина; 2) речі; 3) тваринний світ; 4) рослинний світ; 5) природа, стихійні явища; 6) міфологіч-

ні уявлення; 7) речовина, якості речовини. Дослідивши фразеологізми, які входять до даних тематичних груп, ми дійшли висновку, що за семантичною спорідненістю польські компаративні одиниці можемо поділити ще на такі ж групи, а крім того виділити наступні підгрупи: 1. Польські фразеологізми, українські еквіваленти яких входять до аналогічної української тематичної групи та 2. Польські фразеологізми, українські еквіваленти яких не входять до аналогічної української тематичної групи. До першої групи в якій для порівняння використані лексеми, що відносяться до тематичної групи "людина", віднесемо такі фразеологізми, як *stać nad kim jak kat nad dobrą duszą* – український еквівалент: стояти як кат над душею. Цей еквівалент співпадає з польським фразеологізмом у тематичній групі, тому що вони мають однакове стрижневе слово: *kat* (укр. кат); *jak na dłoni* – український еквівалент: як на долоні. У даному випадку український еквівалент входить до тієї ж тематичної групи, що й польський; *plakać (cieszyć się) jak dziecko* – український еквівалент теж належить до тематичної групи "людина": плакати (радіти, тішитися) як дитина. Цікавим є польський фразеологізм *siedzieć jak mumia* – український відповідник сидить як та мумія. Стрижневе слово *mumia* (мумія) не повністю відповідає тематичній групі "людина", проте є реалією, спорідненою до лексико-семантичного поля, що описує людину в іншому фізичному стані. До другої підгрупи належать такі фразеологічні звороти, як, наприклад, *mówić (pisać) jak chiński uczone* – український еквівалент китайська грамота "незнана (незбагненна, незрозуміла) річ". Тут можна побачити лексичну невідповідність між даними фразеологізмами, тому що фразеологізм китайська грамота не відносимо до тематичної групи "людина", хоча семантично вони є еквівалентами; *co pasuje jak pięść do nosa* – українські еквіваленти цього фразеологізму відносяться не до групи "людина", а до групи "тваринний світ": личить (пристало), як корові (як воліві) сідло; личить (пристало), як свині наритники; так до діла, як свиня штани наділа. *Co pasuje jak garbaty do ścian* – українські еквіваленти не відповідають польському фразеологізмові за тематичною групою "людина", вони відносяться до групи "тваринний світ": личить (пристало), як корові (як воліві) сідло;

личить (пристало), як свині наритники; так до діла, як свиня штани наділа. Стрижневе слово *garbaty* є субстантивованим іменником, який позначає людину.

Компаративні фразеологічні одиниці, порівняння яких входять до тематичної групи "речі" наступні: зворот *zawrzało (zagotowało się) jak w garnku* має декілька українських еквівалентів, один з яких: як (мов) у казані кипіти – відповідає даній тематичній групі, а інші – ні: зчинити (зняти) метушню (сум'яття, веремію; зняти бучу; *czuć się (żyć) jak pączek w maśle* – українські еквіваленти: як сир у маслі купається (плаває); живе, наче вареник у маслі плаває; плаває, як пампук в олії; валяється, як нирка у салі; *głupi jak stołowe nogi* – українські еквіваленти дурний як (сосновий) пень (як довбня, як колода, як кіл у плоті, як чіп, як ціп, як сак, як ступа, як путо); дурний аж світиться (аж крутиться). Польські фразеологізми, українські еквіваленти яких не входять до тематичної групи "речі": *kto rozpuszczony jak dziadowski bicz* – українські еквіваленти ставати неслухняним"; вийти з-під опіки; *biec (lecieć) jak strzała* – щодуху (що є духу, скільки духу, що дух у тілі) бігти; на всю витягу бігти; *ciemno jak w grobie* – темно, хоч в око (у вічі) стрель. У тематичній групі "тваринний світ" маємо наступні фразеологічні одиниці: 1. Фразеологізми, українські еквіваленти яких мають стрижневе слово, яке теж входить до групи "тваринного світу": *iść (dać się prowadzić) jak stado baranów (iść bez oporoporu, zachowując się biernie)* – український еквівалент: йти як бараняче стадо; як отара; *bawić się (grać) z kim jak kot z myszką* – український еквівалент грається, як кіт з мишею; *biedny (ubogi) jak mysz kościelna* (bardzo biedny) – український еквівалент: бідний (голий) як церковна (руда) миша; *ruszyć konceptem jak martwe cieleć ogonem* – український еквівалент: химині кури гонити; *patrzeć (gapić się) jak cieleć (wół) na malowane wrota* – українські еквіваленти дивиться, як теля на нові ворота (двері); витріщив очі, як цап на нові ворота; дивиться, як кошеня в каганець; витріщивсь, як коза на різника; дивиться, як чорт на попа (останній не входить до групи "тваринний світ"); *kochać, lubić kogo jak psy dziada w ciasnej ulicy* – один український еквівалент теж входить до групи

"тваринний світ": любить, як собака цибулю, решта – ні: радіти, як сирота трясці; любити, як хрін в оці. 2. Фразеологізми, українські еквіваленти яких мають стрижневе слово, яке не входить до групи "тваринного світу": *nosić się z czym jak paw z ogonem* – український еквівалент: носиться як (дурень) з писаною торбою (як дурень з ступою); *co stoi (jest napisane) jak byk* – український еквівалент: чорне (чорним) по білому (написано, надруковано); *kto (jest) głupi jak (magynowane) ciełę* – українські еквіваленти: дурний як (сосновий) пень (як довбня, як колода, як кіл у плоті, як чіп, як ціп, як сак, як ступа, як путо); дурний аж світиться (аж крутиться). У тематичній групі "рослинний світ" теж маємо фразеологізми, українські еквіваленти яких мають стрижневе слово, яке входить до групи "рослинного світу": *czerwony jak burak (piwonია)* – червоний як буряк; *poczerwonić jak burak*; *czuć się jak groch przy drodze* – почувати себе як горох при дорозі; *wyrosnąć (rosnąć, mnożyć się) jak grzyby po deszczu* – український еквівалент рости як гриб після дощу (по дощеві); *nos jak kartofel* – українські еквіваленти: ніс картопелькою (як картоплина); ніс як бульба (ніс бульбою); *jak rzep do psiego ogona* – українські еквіваленти: причепився, як реп'ях (до кожуха); як шевська смола до чобота (до п'яти); прилип, як до Гандзі Пилип. Останні два еквіваленти не входять до групи "рослинний світ". Натомість наявні фразеологізми, українські еквіваленти яких мають стрижневе слово, яке не входить до групи "тваринний світ": *dziewczyna (kobieta) jak jagoda* – українські еквіваленти: красна дівчина (дівка, панна); красна дівця; *policzki (usta) jak jagoda* – рум'яні щічки, червоні (кармінові) уста; *wyglądać (czekać, pragnąć, łaknąć) czego jak kania dżdżu (deszczu)* – українські еквіваленти: ждав не діждався; чекав не дочекався; ждав, ждав та й годі сказав; ждав та й жданики (жданки) поїв (розгубив); *słodki (skliwy) jak lukrecja* – нудотний. Тематична група "природа, стихійні явища". 1. Польські фразеологізми, українські еквіваленти яких входять до аналогічної української тематичної групи: *wpadać (włecieć, nadciągać) jak burza* – українські еквіваленти: влетіти як буря, вбігти як (ошпарений) очманілий; *co spadło (uderzyło, runęło) jak grom (z jasnego nieba)* – українські еквіваленти: як грім

з (серед) ясного (чистого, безхмарного) неба; і в погоду часом грім ударить та 2. Польські фразеологізми, українські еквіваленти яких не входять до аналогічної української тематичної групи: *co idzie jak z kamienia* – українські еквіваленти: на превелику силу; з великою (з тяжкою) бідною; *brzydki jak nos* – український еквівалент страшний як чорт; *wyglądać jak księżyc w pełni* – кругле лице; *czarny jak nos* – український еквівалент: чорний як смола (смоль). У тематичній групі "міфологічні уявлення" також зустрічаємо фразеологічні одиниці, українські еквіваленти входять до аналогічної тематичної групи: *co wisí nad kim jak miecz Damoklesa* – український еквівалент: висить як Дамоклів меч; *być, wyglądać jak cherubinek* – личко як у янголятка; *brzydki jak grzech śmiertelny (jak siedem grzechów (głównych))*, *jak nieboskie stworzenie* – український еквівалент: гидкий як смертний гріх та фразеологізми що не входять до аналогічної тематичної групи: *kto zły jak sto diabłów* – український еквівалент: злий як муха в Спасівку; *czzerwony jak urióg* – українські еквіваленти: червоний як рак; почервоніти як рак; спекти рака; напекти раків. У тематичній групі "речовина, якості речовини" більшість польських фразеологізмів не входить до тієї ж тематичної української групи: *być miękkim jak wosk* – мати велике серце; *idzie jak po mydle (idzie) bez trudności* – усе йде як помащене (як по маслу); усе йде (котиться), як помазаний (помащений) віз; *mieć nogi (kolana) jak z waty* – насили (всилу, насили, ледве) ноги тягти (волокти); ледве тягтися (волоктися); волочити (тягти) ноги, мов колоди; *co idzie jak krew z nosa* – через годину (щогодини) по чайній ложці; дуже (вельми) поволі; по пошту воланами; *tani jak barszcz* – дешевше від дірки з бублика. Проте, часом можемо зустріти польські фразеологізми, що належать до аналогічної української тематичної групи: *jak dwie krople wody (identyczni(e), bardzo podobni(e))* – як (мов) дві краплі (краплини) води схожі один на одного; достоту однакові; нестемно однакові; як з одного ока випали.

На особливу увагу заслуговують компаративні фразеологічні одиниці з анімалістичним компонентом. Формування їх бази ознак проходить більш складний шлях, ніж формування компо-

нентів, виражених найменуваннями предметів. З однієї сторони, асоціативні ознаки компонентів-аніمالізмів виділяються на основі спостережень людини за зовнішнім виглядом, життям та звичками тварин (порівняння, побудовані на цих образах, володіють зрозумілою внутрішньою формою). З іншого боку, сприйняття людиною назв тварин ускладнюється впливом духовної культури, певними традиціями, фольклорними текстами, релігійними уявленнями та відповідними характеристиками, якими наділені ті чи інші компоненти-аніمالізми. Внаслідок цього збільшується семантичний потенціал таких компонентів, вони обростають додатковими конотаціями, що часто ускладнює розуміння внутрішньої форми компаративних фразеологізмів [Николаева 1989, 14, 15].

Таким чином, ми побачили, що компаративні фразеологізми можна розглядати як особливий тип фразеологічних одиниць. Семантичний аналіз таких фразеологічних одиниць показав, що лексичні особливості порівнюваних мов дають підстави говорити про те, що тематичний поділ має спільні та відмінні риси в українській та польській фразеології. Поділивши польські фразеологічні звороти (з компонентом-порівнянням) на тематичні групи, ми побачили, що не всі українські еквіваленти відносяться до тієї ж тематичної групи, що й польські. На проаналізованих прикладах компаративних фразеологізмів польської та української мов ми бачимо, що іноді порівняльна структура зберігається в еквівалентах української мови, а іноді виступають відповідники, в будові яких відсутній компаративний елемент, проте це не змінює їх семантики. Таким чином, компаративні фразеологічні одиниці – це ефективний засіб комунікації з великою системою мовних засобів вираження порівняння, який можна розглядати як особливий тип фразеологічних одиниць у мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Артемова А. Ф.* Значение фразеологических единиц и их прагматический потенциал: Дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / РГПУ им. А.И. Герцена. – Санкт-Петербург, 1991. – 308 с.

2. *Огольцев В. М.* Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. 2008. 192 с

3. *Потебня А.А.* Мысль и язык. Киев, 1993. – 192 с.

4. *Туранский И.И.* Семантическая категория интенсивности в английском языке: Монография / И.И.Туранский. – М.: Высшая школа, 1990. – 172 .

Стаття надійшла до редакції 27.04.15

Н. Б. Демьяненко, канд. філол. наук, доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

Особенности семантики польских и украинских компаративных фразеологизмов

В статье анализируются польские фразеологизмы с компонентом сравнения в семантическом аспекте, и делается попытка найти их соответствия в украинском языке.

Ключевые слова: фразеологическая единица, компаративные фразеологизмы, особенности семантики.

N. Demyanenko, PhD in Philology, docent
Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

Semantics features Polish and Ukrainian comparative phraseology

The article reviews the Polish phraseological units with component of comparison in semantic aspect and attempt to find their counterparts in the Ukrainian language.

Key words: phraseological unit, comparative phraseological units, semantics features.

УДК 811.11'42

О. В. Дмитрук, канд. філол. наук, викл.
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ СИТУАЦІЇ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯТИВНОГО ЗАДУМУ У ДОВГОТРИВАЛІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

У статті здійснено аналіз серії комунікативних ходів, розрахованих на реалізацію маніпулятивних задуму у довготривалій перспективі. Розглядаються конкретні лінгвальні та позалінгвальні засоби, які сприяють успішності здійснення маніпулятивних намірів. Доводиться, що для успішної імплементації довготривалого маніпулятивного плану з чіткою послідовністю комунікативних ходів необхідні знання психології, а також майстерне володіння навичками вербальної та невербальної комунікації.

Ключові слова: маніпуляція свідомістю, комунікативна ситуація, лінгвальні та позалінгвальні засоби маніпуляції свідомістю, маніпулятивний хід.